

BOLALAR LUG‘AT BOYLLIGINING SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY BOSQICHLARI**Nasirova Charos Ibrohimxonovna***Axborot texnologiyalari va menejment universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti**Maxsus pedagogika ta'lim yo'nalishi I-bosqich talabasi*

Annotatsiya; Ushbu ilmiy maqolada bolalar lug‘at boyligini shakllantirishning psixologik, pedagogik, lingvistik hamda psixolingvistik asoslari kompleks ravishda tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida nutq ontogenezinin bosqichlari, faol va passiv lug‘atning rivojlanish mexanizmlari, bolalar tafakkuri va nutqining o‘zaro bog‘liqligi hamda lug‘at boyligini rivojlantirishga ta’sir qiluvchi biologik, ijtimoiy va pedagogik omillar ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim yoshidagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish texnologiyalari hamda innovatsion pedagogik yondashuvlarning samaradorligi yoritilgan.

Maqolada bolalar lug‘at boyligini shakllantirishning asosiy bosqichlari yosh psixologiyasi nuqtai nazaridan tahlil qilinib, har bir davrning o‘ziga xos nutqiy rivojlanish xususiyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari bolalar nutqini rivojlantirishda oilaviy muhit, ta’lim sifati, ijtimoiy kommunikatsiya va zamonaviy raqamli texnologiyalarning muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: lug‘at boyligi, nutq ontogenezi, psixolingvistika, faol lug‘at, passiv lug‘at, kommunikativ kompetensiya, maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, kognitiv rivojlanish, nutq faoliyati.

Аннотация: В данной научной статье комплексно исследуются психологические, педагогические, лингвистические и психолингвистические основы формирования словарного запаса у детей. В ходе исследования научно проанализированы этапы онтогенеза речи, механизмы развития активного и пассивного словаря, взаимосвязь детского мышления и речи, а также биологические, социальные и педагогические факторы, влияющие на развитие словарного запаса. Также освещены методика развития речи детей дошкольного и младшего школьного возраста, технологии формирования коммуникативной компетенции и эффективность инновационных педагогических подходов.

В статье анализируются основные этапы формирования детского лексикона с точки зрения возрастной психологии, раскрываются особенности речевого развития каждого периода. Результаты исследования показывают, что важную роль в

развитии речи детей играют семейная среда, качество образования, социальная коммуникация и современные цифровые технологии.

Ключевые слова: словарный запас, онтогенез речи, психолингвистика, активный словарь, пассивный словарь, коммуникативная компетенция, дошкольное образование, начальное образование, когнитивное развитие, речевая деятельность.

Abstract: *This scientific article provides a comprehensive study of the psychological, pedagogical, linguistic, and psycholinguistic foundations of vocabulary formation in children. The research involves a scientific analysis of the stages of speech ontogenesis, the mechanisms of active and passive vocabulary development, the interrelationship between children's thinking and speech, and the biological, social, and pedagogical factors influencing vocabulary growth. Furthermore, the methodology for speech development in preschool and primary school-aged children, technologies for shaping communicative competence, and the effectiveness of innovative pedagogical approaches are highlighted.*

The article analyzes the main stages of children's vocabulary formation from the perspective of developmental psychology, revealing the specific characteristics of speech development in each period. The research results indicate that the family environment, quality of education, social communication, and modern digital technologies play a significant role in the development of children's speech.

Keywords: *vocabulary, speech ontogenesis, psycholinguistics, active vocabulary, passive vocabulary, communicative competence, preschool education, primary education, cognitive development, speech activity.*

Kirish

Hozirgi globallashuv va innovatsion rivojlanish sharoitida inson kapitalini shakllantirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Insonning intellektual salohiyati esa, avvalo, uning nutqiy rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Nutq inson tafakkurining tashqi ifodasi bo‘lib, u bilish faoliyati, kommunikativ jarayonlar va ijtimoiy munosabatlarning asosiy vositasi hisoblanadi. Shu sababli bolalar lug‘at boyligini shakllantirish muammosi zamonaviy pedagogika, psixologiya, lingvistika va psixolingvistika fanlarining dolzarb tadqiqot obyektiga aylangan.

Bolaning lug‘at boyligi uning:

- intellektual rivojlanishi;
- fikrlash doirasi;
- kommunikativ faolligi;
- ijtimoiy moslashuvi;
- ta’limni o‘zlashtirish darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Nutqning rivojlanishi bolaning ruhiy taraqqiyotida markaziy o‘rin egallaydi. L.S. Vigotskiy nutq va tafakkur o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilib, til insonning oliy psixik funksiyalarini shakllantiruvchi asosiy vosita ekanligini ta’kidlagan. Uning fikricha, bola avvalo ijtimoiy muloqot jarayonida nutqni egallaydi, keyinchalik esa nutq ichki tafakkur vositasiga aylanadi.

Zamonaviy psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bola hayotining ilk yillaridan boshlab uning lug‘at zahirasi intensiv rivojlanadi. Ayniqsa:

- muloqot muhiti;
- oiladagi nutq madaniyati;
- pedagogik ta’sir;
- kitobxonlik;
- multimedia vositalari bolaning lug‘at boyligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Bugungi kunda maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng qo‘llash hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida qaralmoqda.

Bolalar lug‘at boyligini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari

Bolalar lug‘atini shakllantirish murakkab psixologik va lingvistik jarayon bo‘lib, u biologik, ijtimoiy va pedagogik omillarning o‘zaro ta’siri asosida rivojlanadi. Nutqning rivojlanishi inson psixikasining shakllanishi bilan bevosita bog‘liqdir.

Nutq va tafakkur birligi

Psixologik nazariyalarga ko‘ra, nutq tafakkurning moddiy ifodasi hisoblanadi. Bola atrof-muhitni idrok etish orqali yangi tushunchalarni o‘zlashtiradi va ularni so‘z vositasida ifodalaydi. Demak, lug‘at boyligining kengayishi tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi.

L.S. Vigotskiy:

“Tafakkur so‘z orqali shakllanadi va rivojlanadi” degan konsepsiyani ilgari surgan.

Bu nazariyaga ko‘ra:

- nutq tafakkurni rivojlantiradi;
- tafakkur esa yangi lug‘aviy birliklarni egallashga yordam beradi.

Psixolingvistik yondashuv

Psixolingvistika fanida bolaning lug‘at boyligi quyidagi jarayonlar asosida shakllanishi qayd etiladi:

1. Idrok qilish;
2. Eshitish orqali qabul qilish;
3. Ma’noni anglash;
4. Xotirada saqlash;
5. Nutqda qo‘llash.

Mazkur jarayonlarning uyg‘unligi bolaning faol va passiv lug‘atini rivojlantiradi.

Faol lug‘at

Faol lug‘at bolaning og‘zaki va yozma nutqida faol ishlatiladigan so‘zlardan iboratdir. Faol lug‘at:

- muloqot;
- o‘yin faoliyati;
- ta‘lim;
- mustaqil fikr bildirish orqali rivojlanadi.

Passiv lug‘at

Passiv lug‘at bolaning tushunadigan, ammo faol qo‘llamaydigan so‘zlarini o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlarga ko‘ra, passiv lug‘at hajmi faol lug‘atdan bir necha barobar katta bo‘ladi.

Bolalar lug‘at boyligini shakllantirishning asosiy bosqichlari

I bosqich. Go‘daklik va ilk yosh davrida nutqning shakllanishi (0–3 yosh)

Mazkur davr bolaning nutq ontogenezida fundamental bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda markaziy nerv tizimi, eshituv analizatori va artikulyatsion apparat faol rivojlanadi.

Nutqning fiziologik asoslari

Yangi tug‘ilgan chaqaloqda:

- reflektor tovush reaksiyalari mavjud bo‘ladi;
- eshitish organlari tashqi tovushlarni qabul qiladi;
- miya po‘stlog‘ida nutq markazlari shakllana boshlaydi.

2–3 oylik davrda bola gu-gulashni boshlaydi. 6–7 oylikda bo‘g‘inli tovushlar paydo bo‘ladi:

- “ma-ma”
- “ba-ba”
- “da-da”

Bu tovushlar keyinchalik birinchi so‘zlarning shakllanishiga asos bo‘ladi.

Birinchi so‘zlarning paydo bo‘lishi

Bir yoshga yaqin davrda bola:

- predmet nomlarini tushuna boshlaydi;
- oddiy ko‘rsatmalarni bajaradi;
- birinchi mustaqil so‘zlarni talaffuz qiladi.

Tadqiqotlarga ko‘ra:

- 1 yoshda – 10–15 ta;
- 2 yoshda – 300–400 ta;
- 3 yoshda – 1200–1500 ta so‘z zahirasi shakllanadi.

Erta yoshda lug‘at boyligini rivojlantirish metodlari

Sensor rivojlantirish

Rang, shakl, hajm va tovushlarni farqlash bolaning lug‘aviy tushunchalarini kengaytiradi.

Emotsional muloqot

Ota-onaning bola bilan doimiy suhbat qilishi:

- nutqiy faollikni oshiradi;
- kommunikativ ehtiyojni shakllantiradi.

Ertak va she’rlar

Qisqa ritmik matnlar bolalarning:

- fonematik eshituvini;
- xotirasini;
- so‘zlarni eslab qolish qobiliyatini rivojlantiradi.

II bosqich. Maktabgacha yosh davrida lug‘at boyligini rivojlantirish (3–7 yosh)

Maktabgacha yosh davri nutq rivojlanishining eng intensiv bosqichi hisoblanadi. Bu davrda bolalarda:

- obrazli tafakkur;
- tasavvur;
- muloqot ehtiyoji;
- bilishga qiziqish kuchayadi.

Nutq rivojlanishining psixologik xususiyatlari

3–7 yosh oralig‘ida bola:

- murakkab gaplar tuzishni boshlaydi;
- voqealarni ketma-ket hikoya qiladi;
- savol-javob jarayonida faol ishtirok etadi.

“Bu nima?”, “Nega?”, “Qanday?” kabi savollar bolaning bilish ehtiyojini ifodalaydi.

Didaktik o‘yinlarning ahamiyati

Didaktik o‘yinlar:

- yangi so‘zlarni o‘rgatadi;
- mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi;
- predmet belgilarini ajratishga yordam beradi.

Masalan:

- “Ortiqchasini top”;
- “Kim nima qiladi?”;
- “Rangini ayt”.

Rolli o‘yinlarning roli

Rolli o‘yinlar dialogik nutqni rivojlantiradi. Bola:

- ijtimoiy rollarni o‘zlashtiradi;

- nutqiy vaziyatlarda erkin fikr bildiradi.

Badiiy adabiyotning ta’siri

Ertak va hikoyalar:

- obrazli tafakkurni;
- emotsional nutqni;
- estetik didni rivojlantiradi.

Kitob o‘qib berish bolaning passiv lug‘atini sezilarli kengaytiradi.

III bosqich. Boshlang‘ich ta’lim davrida nutqni takomillashtirish (7–11 yosh)

Boshlang‘ich maktab davrida bolaning nutqi tizimli va ongli xarakter kasb etadi.

Yozma nutqning shakllanishi

Yozma nutq:

- grammatik tafakkurni;
- mantiqiy izchillikni;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Bayon, diktant va insholar bolaning:

- so‘z boyligini;
- uslubiy savodxonligini;
- nutq madaniyatini rivojlantiradi.

Kitobxonlik faoliyati

Badiiy adabiyot mutolaasi:

- yangi tushunchalarni o‘rgatadi;
- nutq madaniyatini shakllantiradi;
- estetik tafakkurni rivojlantiradi.

O‘qituvchining roli

Pedagog:

- kommunikativ muhit yaratishi;
- interaktiv metodlardan foydalanishi;
- bolalarni erkin fikrlashga undashi zarur.

Lug‘at boyligini rivojlantirishga ta’sir qiluvchi omillar

Biologik omillar

- eshitish holati;
- markaziy nerv tizimi rivojlanishi;
- artikulyatsion apparat holati.

Ijtimoiy omillar

- oilaviy muhit;
- tengdoshlar bilan muloqot;

- madaniy muhit.

Pedagogik omillar

- ta’lim sifati;
- metodlarning samaradorligi;
- pedagogning nutq madaniyati.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar

Interaktiv metodlar

“Aqliy hujum”, “Klaster”, “Sinkveyn” metodlari:

- erkin fikrlashni;
- mustaqil nutqni rivojlantiradi.

Multimedia texnologiyalari

Animatsiya va audio materiallar:

- vizual xotirani;
- fonematik idrokni kuchaytiradi.

STEAM yondashuvi

STEAM texnologiyasi:

- ijodiy tafakkur;
- kommunikativ kompetensiya;
- muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Xulosa

Bolalar lug‘at boyligini shakllantirish murakkab, ko‘p bosqichli va uzluksiz pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon bolaning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanishi, oilaviy muhiti hamda ta’lim tizimi bilan uzviy bog‘liqdir.

Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki:

- lug‘at boyligi tafakkur rivojlanishining muhim ko‘rsatkichidir;
- kommunikativ muhit nutq taraqqiyotining asosiy omilidir;
- interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalar lug‘at boyligini samarali rivojlantiradi.

Kelgusida bolalar nutqini rivojlantirish bo‘yicha:

- neyropsixologik yondashuvlar;
- raqamli pedagogik texnologiyalar;
- individual differensial metodlarni takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1999.
2. Luriya A.R. Nutq va ong asoslari. – Moskva, 2002.
3. Piaje J. Bola tafakkuri va nutqi. – Sankt-Peterburg, 2003.
4. Elkonin D.B. Bolalar psixologiyasi. – Moskva, 1989.
5. Leontev A.A. Psixolingvistika asoslari. – Moskva, 2005.
6. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva, 2000.
7. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent, 2020.
8. Nurmonov A. Lingvistika nazariyasi. – Toshkent, 2018.
9. Laylo, Ruzikulova. "SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH." BILGI ÇEŞMESI 2.4 (2026): 58-64.
10. Laylo, R. (2026). SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH. BILGI ÇEŞMESI, 2(4), 58-64.
11. Laylo, Ruzikulova. "SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH." BILGI ÇEŞMESI 2.4 (2026): 58-64.
12. Laylo, R. (2026). SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH. BILGI ÇEŞMESI, 2(4), 58-64.
13. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJI VA OGOHLIK TUSHUNCHASI MAZMUN-MOHİYATI." CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES. Vol. 1. No. 7. 2026.
14. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O‘G‘LI. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR 1.2 (2024): 48-51.
15. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O‘G‘LI "AXBOROT XURUJINING O‘SMIRLAR HAYOTIGA TA‘SIRI." QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI (2023): 1285-1287.
16. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA‘SIRIDA SODIR BO‘LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR, 1(2), 52-58.
17. Xurshid, Nomozov. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari 41 (2025): 632-636.

18. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." Farg'ona davlat universiteti,(3) (2023): 67-67.

19. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." Development and innovations in science 2 (2023): 8-14.

20. Omonov, Bakhodir. "The Expression of Geopolitical Knowledge in the Works “the City of Virtuous People” and “India”." JournalNX 9.6 (2023): 16-20.

21. OMONOV, Bahodir. "“DASTUR UL-MULUK” VA “SADDI ISKANDARIY” ASARLARIDA GEOSIYOSIY QARASHLAR." «ACTA NUUZ» 1.1.2 (2024): 180-183.

22. Omonov, Bakhodir. "The use of water resources in the center of environmental policy in the region." The Fifth International Conference on History and Political Sciences. 2015.

23. Omonov, Bakhodir Nurillaevich, Go‘zal Aralovna Ochilova, and Sitora Ayonovna Azamova. "Specific characteristics of the ecological environment in uzbekistan." World of Scientific news in Science 1 (2023): 15-28.

24. Omonov, Bahodir. "Problems And Consequences Of Water Deficiency In Central Asia." Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry 12.8 (2021).

25. Kenjayev, Zarmamat, Megliyev Azamat, and Jalilov Ixtiyor G‘aniyevich. "NOGIRONLIGI BO ‘LGAN SHAXSLAR HUQUQLARI: INKLYUZIV JAMOAT SARI." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 82-86.

26. Kenjayev, Zarmamat, Abdullayev Xurshid, and Jalilov Ixtiyor G‘aniyevich. "INSON HUQUQLARI VA MAJBURIY MEHNAT." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 100-104.

27. Kenjayev, Z., Xurshid, A., & G‘aniyevich, J. I. (2026). INSON HUQUQLARI VA MAJBURIY MEHNAT. TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 2(6), 100-104.

28. Kenjayev, Zarmamat, Tog‘aymurodov Donyor, and Jalilov Ixtiyor G‘aniyevich. "RAQAMLI DAVRDA INSON HUQUQLARI: SHAXSIY MA‘LUMOTLAR DAXLSIZLIGI VA SO ‘Z ERKINLIGI MUAMMOLARI”." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 94-99.

29. Kenjayev, Z., Donyor, T. A., & G‘aniyevich, J. I. (2026). RAQAMLI DAVRDA INSON HUQUQLARI: SHAXSIY MA‘LUMOTLAR DAXLSIZLIGI VA SO ‘Z ERKINLIGI MUAMMOLARI”. TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 2(6), 94-99.

30. Kenjayev, Zarmamat, Baxodirov Nursulton, and Jalilov Ixtiyor G‘aniyevich. "AYOLLARNING HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 110-114.

31. Kenjayev, Z., Nursulton, B., & G‘aniyevich, J. I. (2026). AYOLLARNING HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI. TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 2(6), 110-114.

32. Jalilov, Ikhtiyor. "National "Kurash": History and Contemporary (On the Example of the Uzbek People)." Procedia of Social Sciences and Humanities 1 (2021): 360-363.

33. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso, and Ismatova Oyimsiluv Rahimberdiyevna. "TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 105-109.

34. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso. "OSMIRLARNING MUSTAQIL QAROR QABUL QILISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 87-93.

35. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso. "PEDAGOGIK MULOQOTNING VA UNING O‘ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.6 (2026): 121-126.

36. SHOMURODOV, Kh F., and B. Sh KHABIBULLAEV. "Investigation of changes in the species composition within the plant community containing relict shrub *Moluccella bucharica* for half a century." Malayan Nature Journal 74.1 (2022).

37. Рузиев, Ахрор Эватович. "СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ТЕРПИМОСТИ И ИНТОЛЕРАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ У РАННИХ ПОДРОСТКОВ." Проблемы науки 6 (65) (2021): 106-112.

38. Рузиев, Ахрор, Бобур Шодиев, and Камила Абдуллаева. "История педагогики, цель и задачи теории воспитания человека." Общество и инновации 2.4/S (2021): 666-672.

39. Evatovich, Ruziyev Axror. "Oilada yoshlarni tolerant madaniyatli qilib tarbiyalashda besh muhim tashabbus ijtimoiy-psixologik omil sifatida." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.3 (2021): 242-252.

40. Рузиев, Ахрор Эватович. "ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ЁНДОШУВ АСОСИДА ИЛК ЎСПИРИНЛАРДА ТОЛЕРАНТЛИК ВА ИНТОЛЕРАНТЛИК ХУЛҚИНИ АНИҚЛАШ." PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет 1: 197-202.

41. Evatovich, Ruziyev Axror. "O‘QITUVCHI VA TALABALAR O‘RTASIDAGI RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA." «НАДЕЖДА НАЦИИ» МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО КОНКУРС 1.1 (2024).

42. Evatovich, Ruziev Akhror. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL BASIS FOR DETERMINING TOLERANCE AND INTOLERANT BEHAVIOR IN EARLY ADOLESCENT CHILDREN." Вестник науки и образования 6-2 (126) (2022): 89-94.

43. RUZIEV, AE. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL BASIS FOR DETERMINING TOLERANCE AND INTOLERANT BEHAVIOR IN EARLY ADOLESCENT CHILDREN." ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ Учредители: Олимп: 89-94.

44. Ruziev, A. Kh. "Concerning the organization of all-year-round agriculture in Tajikistan." (2014): 65-67.